

Jarosław Marczewski ks., *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 855, ISBN 978-83-7702-614-4.

Chełmska kapituła katedralna powstała w 1429 r. w ramach utworzonej w drugiej połowie XIV w. katolickiej diecezji chełmskiej. Formalnie zanikła wraz z likwidacją diecezji w 1805 r. i przejściem dziedzictwa Kościoła chełmskiego przez powołaną wówczas do istnienia diecezję lubelską. W rzeczywistości kapituła funkcjonowała aż do faktycznego włączenia kanoników do lubelskiej kapituły katedralnej w 1807 r. Jednak ze względu na specyfikę dziejów Polski doby rozbiorowej oraz szczególne okoliczności natury lokalnej każą widzieć pewne znamiona jej trwania, pod inną nazwą, aż do czasu przeniesienia biskupiej służby Bożej z Krasnegostawu do Lublina w 1826 r.

Historia chełmskiej kapituły katedralnej jest ściśle związana z dziejami pogranicza dwóch grup etnicznych – polskiego i ruskiego, oraz dwóch wyznań chrześcijańskich: katolickiego i prawosławnego, a w późniejszym okresie dwóch obrządków: łacińskiego i wschodniego.

Książka składa się z wykazu skrótów, wstępu, dziesięciu rozdziałów, zakończenia, aneksów, bibliografii, indeksu osób oraz streszczenia pracy w języku angielskim. Rozdziały mają układ rzeczowy.

W rozdziale pierwszym (*Powstanie kapituły*) autor omówił kontekst polityczno – kościelny chełmskiej kapituły katedralnej. Szczegółowo opisał fundacje oraz erekcję kapituły, próbując reinterpretować dotychczas istniejące poglądy i twierdzenia dotyczące kapituły. Na koniec omówił przeniesienie kapituły do Krasnegostawu.

W rozdziale drugim (*Skład kapituły*) zostały szczegółowo przedstawione prelatury, które powstały podczas pierwotnej fundacji oraz w późniejszym czasie. Autor omówił także kanonie z pierwotnej fundacji oraz późniejsze. Przedstawił również kanonie nadliczbowe, tytularne, honorowe oraz kanonikat fikcyjny. W końcu rozdziału opisane zostały fundacje przejściowe i nieudane próby fundacji.

W rozdziale trzecim (*Kapituła jako korporacja*) autor omówił statuty kapituły chełmskiej. Przedstawił posiedzenia kapituły o różnych charakterze: generalne, cząstkowe, nadzwyczajne. Omówił również obowiązki spoczywające na kanonikach: rezydencji oraz udział w nabożeństwach katedralnych. W końcowym podrozdziale opisał strój kanonicki.

W rozdziale czwartym (*Majątek i gospodarka kapitulna*) szczegółowo omówiono uposażenie kapituły. Przedstawiono także rozwój uposażenia poprzez inkorporowanie parafii czy też dochody płynące z kapitałów. Do majątku kapituły

należały również domy kapitulne oraz majątek pojezuicki, który został przekazany kapitule chełmskiej. Autor opisał również sposób zarządu majątkiem oraz obowiązki prokuratora, który był odpowiedzialny za kierownictwo sprawami gospodarczymi kapituły. Na koniec przedstawiony został bilans finansowy oraz dochody kapituły.

W rozdziale piątym (*Kapituła jako opiekun katedry*) omówiono działania kapituły w zakresie troski o stan powierzonej im katedry w Krasnymstawie. Kapituła troszczyła się o remont budynku kościoła oraz o jego wyposażenie. Kanonicy zabiegali również o zapewnienie spowiedników i kaznodziejów dla katedry. Oprócz tego kapituła dbała także o muzykę kościelną poprzez zakup instrumentów oraz angażowanie muzyków. Poruszone zostało również zagadnienie relacji kapituły z niższym duchowieństwem katedralnym: wikariuszami, mansjonarzami, psalterzystami i prebendarzami brackimi.

W rozdziale szóstym (*Udział kapituły w zarządzaniu*) omówiono współpracę kapituły z biskupem, zadania w okresie sediswakancji oraz udział kanoników w synodach diecezjalnych. Ponadto przedstawiono udział członków kapituły w synodach diecezjalnych oraz ich stosunek do wyższych urzędników diecezjalnych a także relacje z akademią i kapitułą zamojską.

W rozdziale siódmym (*Działalność kulturalno-społeczna kapituły*) opisano archiwum i bibliotekę kapituły. Przedstawiono również zaangażowanie kapituły w działalność seminarium duchownego, szkół i szpitali.

W rozdziale ósmym (*Kapituła wobec Kościoła unickiego*) przedstawiono wzajemne stosunki między duchowieństwem łacińskim i unickim. Autor omówił spory o prerogatywy gospodarcze i dziesięciny. Opisane zostały również zmagania o zakres wpływów społeczno-politycznych. Odnosiły się one do kwestii prawowierności, zależności jurysdykcyjnej, sprawowania sakramentów, edukacji chełmskiej młodzieży oraz uprawnień honorowych. Autor przedstawił również problematykę kultu ikony NMP Chełmskiej.

W rozdziale dziewiątym (*Ponadlokalne zaangażowanie kapituły*) autor opisał działalność członków kapituły chełmskiej podczas sejmików i sejmów oraz jako sędziów w Trybunale Koronnym. Ponadto omówił stosunek kapituły do sprawy narodowej, szczególnie w ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Opisany został również udział kapituły w synodach prowincjalnych. Ponieważ kapituła stanowiła środowisko rekrutacji biskupów ordynariuszy i sufraganów dla innych diecezji, przedstawieni zostali biskupi wywodzący się z grona kapituły.

Ostatni rozdział dziesiąty (*Zniesienie kapituły chełmskiej*) przedstawia okoliczności rozwiązania tego gremium. Stało się to na mocy bulli papieża Piusa VII z 1805 r. znoszącą diecezję chełmską. Na jej miejscu powstała diecezja lubelska z katedrą w Lublinie. Również kapituła chełmska została rozwiązana, a na jej miejsce powołano kapitułę katedralną lubelską.

Do publikacji dołączono trzynaście aneksów. Składają się na nie wykazy chronologiczne: prepozytów, dziekanów, kustoszów, scholastyków, kanclerzy, kantorów, kanoników *fundi brociani*, kanoników *fundi blinoviani*, prokuratorów. Pozostałe aneksy zawierają tabelaryczny spis deputatów trybunalskich, wykaz alfabetyczny kanoników honorowych, prałatów i kanoników.

Książka ks. J. Marczewskiego ma charakter pionierski i jest niezwykle cenna dla poznania przeszłości kapituły chełmskiej. Szczególnie wartym podkreślenia jest fakt, że autor wykorzystał źródła archiwalne, które dotychczas nie były eksplorowane naukowo.

***Inwentarz akt Wydziałów i Studiów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939*, t. 1, opracował Józef Wolczański, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Kraków 2009, ss. 597 + 21 fotografii, ISBN 978-83-7438-221-2; t. 2, Kraków 2010, ss. 781 + 53 fotografie, ISBN 978-83-7438-238-0.**

Publikacja stanowi formę uczczenia 350. rocznicy erygowania Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, która minęła w 2011 r. Geneza uniwersytetu sięga XVII wieku. Wtedy to na bazie istniejącego kolegium jezuickiego, król Jan Kazimierz w 1661 r. erygował czterowydziałowy uniwersytet we Lwowie. Początkowo, na skutek opozycji m.in. Akademii Krakowskiej, funkcjonowały tylko dwa wydziały: teologiczny i filozoficzny. W 1784 r. na mocy decyzji cesarza Józefa II Akademia Lwowska uzyskała pierwotny status uniwersytetu z czterema wydziałami: teologicznym, filozoficznym, prawnym i matematycznym. Zlikwidowano jednak autonomię uczelni, podporządkowując wszystkie agendy władzom państwowym. Uniwersytet stracił jednak swoją rangę w okresie wojen napoleońskich.

W 1817 r. cesarz Franciszek I reaktywował uniwersytet z trzema wydziałami: teologicznym, filozoficznym, prawnym oraz studium medyczno-chirurgicznym. Uczelnia przyjęła imię Franciszka I oraz została zrównana w prawach z pozostałymi uczelniami wyższymi w cesarstwie austriackim. Językiem wykładowym był łaciński, ale preferowano też język niemiecki. Dopiero w dobie autonomii galicyjskiej w 1882 r. wprowadzono wykłady w języku polskim, stosując w ograniczonym wymiarze wyjątek dla języka ukraińskiego. Okres autonomii wpłynął również na podniesienie poziomu naukowego studiów. W 1882 r. uczelni przekazano na własność gmach dawnego konwiktury przy kościele św. Mikołaja we Lwowie gdzie ulokowano wszystkie agendy uniwersyteckie. W roku akademickim 1894/1895 erygowano Wydział Lekarski.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, na mocy uchwały rządu RP z 1919 roku uniwersytetowi nadano imię jego fundatora króla Jana Kazimierza. Uczelni przekazano również w 1919/1920 r. reprezentacyjny gmach Sejmu Galicyjskiego. W 1924 r. powstały wydziały: humanistyczny i matematyczny. Tym samym liczba fakultetów wzrosła do pięciu. Najwyższa w dziejach uczelni liczba studentów została zarejestrowana w roku akademickim 1932/1933. Indeksami legitymowało się wówczas 7358 osób. Zarówno w okresie austriackim jak i w dwudziestoleciu międzywojennym, Uniwersytet Lwowski chlubił się wieloma wybitnymi uczonymi, których dorobek naukowy na trwale zapisał się w dziejach kultury.

Rozwój uniwersytetu przerwała II wojna światowa. Realizując politykę całkowitej depolonizacji zajętych Kresów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej, Sowieci zmodyfikowali strukturę uczelni, skład personalny, język wykładowy,

a nawet patrona. W 1939 r. zlikwidowano Wydział Teologiczny, a w 1940 r. zastąpiono dotychczasowy patronat imieniem Iwana Franki. Część kadry profesorskiej pozbawiono etatów, innych aresztowano i wywieziono w głąb Związku Sowieckiego, jeszcze inni padli ofiarą masowego mordy w 1941 r. na Wzgórzach Wuleckich we Lwowie z rąk okupantów niemieckich. Po 1945 r. tylko nieliczni pozostali na miejscu, godząc się z narzuconymi realiami i kontynuując pracę dydaktyczno-naukową. Przesądzona po II wojnie przynależność Lwowa do Związku Sowieckiego, położyła kres blisko trzechsetletniej historii Uniwersytetu Jana Kazimierza.

W tomie pierwszym niniejszej publikacji zamieszczono materiały dotyczące bezpośrednio pięciu fakultetów: teologicznego, prawnego, lekarskiego, humanistycznego i matematyczno-przyrodniczego. Wspomniane archiwalia znajdują się Państwowym Obwodowym Archiwum we Lwowie.

W tomie drugim zamieszczono archiwalia obejmujące sześć grup tematycznych. Są to następujące jednostki: opis 5 –teczki osobowe kadry dydaktyczno-naukowej i urzędników uniwersyteckich, opis 11 – wykaz prac naukowych, artykułów, recenzji oraz referatów zarówno pióra pracowników naukowych, jak i studentów; opis 12 – akta wytworzone przez rektorat w latach 1850-1899; opis 13 – materiały analogiczne z lat 1900-1920; opis 14 – archiwalia analogiczne z lat 1921-1939; opis 22 – akta rektoratu z lat 1817-1849.

W publikacji inwentarze każdego fakultetu oddzielone zostały kartami tytułowymi w wersji polsko-rosyjskiej. W ramach każdej części istnieje podział archiwaliów na poszczególne lata bądź kręgi tematyczne.

Publikacja stanowi pierwszą próbę prezentacji zachowanej do chwili obecnej w miarę kompletnej spuścizny archiwalnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie na przestrzeni jego dziejów

Paweł Wolnicki ks., *Urząd, kancelaria i akta dziekańskie w okresie Królestwa Polskiego (1818-1918). Studium administracyjno-kancelaryjno-archiwalne*, Częstochowskie Wydawnictwo Archidiecezjalne «Regina Poloniae», Częstochowa 2011, ss. 486 + mapa, ISBN 978-83-62244-30-0.

Praca przedstawia rozwój kancelarii dziekańskich oraz charakteryzuje ich dokumentację pod względem dyplomatycznym i zawartości. Do tej pory w nauce istnienie i funkcjonowanie kancelarii dziekańskiej było często kwestionowane, a opinie, które na ten temat wyrażali badacze, często były sprzeczne. Użyty w pracy termin *kancelaria* w odniesieniu do duchownego zajmującego stanowisko dziekana zostało potraktowane w szerokim znaczeniu. Objął on aktotwórcze kompetencje merytoryczne urzędu dziekańskiego oraz funkcje o charakterze formalnym. Skutkowało to sporządzaniem dokumentów i dokumentacji, a ponadto objęło czynności związane z przyjmowaniem i rejestracją pism wpływających, przygotowywaniem i wysyłaniem oraz rejestracją pism wychodzących, łączeniem pism w sprawy, łączeniem spraw w jednostki kancelaryjne, nadaniem jednostkom kancelaryjnym kolejności, jak też przechowywaniem tej dokumentacji. Kancelaria dziekańska w XIX wieku wyraźnie wyodrębniła się od kancelarii parafialnej.

Publikacja składa się z wykazu skrótów, wstępu, siedmiu rozdziałów, z których każdy zakończony jest krótkim podsumowaniem, zakończenia, streszczeń w języku angielskim i rosyjskim, bibliografii, aneksów, wykazów diagramów, rycin i tabel oraz wykazu aneksów.

W rozdziale pierwszym (*Ustrój Kościoła w metropolii warszawskiej*) autor przedstawił hierarchię kościelną oraz instytucje diecezjalne w Królestwie Polskim. Omówił również administrację terenową Kościoła katolickiego. Były to: organizacja ponaddekanalna w okresie przedrozbiowym, okręgi dekanalne w Rzeczypospolitej szlacheckiej oraz sieć dekanatów po utracie niepodległości i w Królestwie Polskim.

W rozdziale drugim (*Dziedzin i jego współpracownicy*) autor omówił kształtowanie się instytucji dziekanów foralnych oraz przedstawił zagadnienie dotyczące powierzenia i utraty urzędu dziekańskiego. Autor szczegółowo przeanalizował zadania kościelne i cywilne, które realizowali dziekani. Przedstawiony został również personel pomagający dziekanowi w jego pracy: asesor, poddziedzin, notariusz, skarbnik, egzaminator. Omówiono również warunki współpracy między dziekanami oraz uposażenie dziekanów i ich współpracowników.

W rozdziale trzecim (*Wspomaganie biskupa w zarządzaniu diecezją*) przedstawiono najważniejsze sposoby wsparcia ordynariusza diecezji przez dziekanów. Często służyli oni radą biskupowi m.in. z nimi konsultował istotne sprawy diecezji. Dziekani składali również corocznie wizytę ordynariuszowi. Oprócz tego corocznie odprawiali również kongregacje dekanalne. Dziekani brali również udział w rozstrzyganiu spraw spornych i procesowych. Do bardzo ważnych obowiązków dziekanów należał nadzór nad duchowieństwem dekanalnym. Było to nie tylko wprowadzanie w imieniu biskupa księży na urzędy parafialne, ale i występowanie o aprobaty, kontrola duchowieństwa w sferze udziału w kondekanalnych rekolekcjach i nadzór nad zakonami. Dziekani troszczyli się również o kult i służbę Bożą, oraz wpływali na religijność i morale wiernych. Jednym z ważniejszych ich zadań była również troska o ubogich i szpitalnictwo kościelne.

W rozdziale czwartym (*Udział urzędu dziekańskiego w życiu państwa*) autor przedstawił najważniejsze zadania realizowane przez dziekanów. Omówił rozwiązania prawne dotyczące udziału urzędu dziekańskiego w wypełnieniu obowiązków państwowych. Należały do nich: przekazywanie danych statystycznych, zwierzchnictwo nad urzędnikami stanu cywilnego, upowszechnianie treści cywilnych. Ponadto dziekan nadzorował sytuację ekonomiczno-materiałną parafii, klasztorów i duchowieństwa. Dodatkowo kształtował postawy społeczne i obywatelskie wiernych świeckich m.in. ich stosunek do władz oraz edukował prozdrowotnie. Dziekani mieli również wpływ na szkolnictwo, koordynowali prenumeratę pism kościelnych aprobowanych przez władze państwowe oraz czuwali nad poprawnością polityczną duchowieństwa.

W rozdziale piątym (*Organizacja pracy kancelaryjnej i czynności archiwalne*) autor szczegółowo omówił status kancelarii dziekańskiej, jej siedzibę, wyposażenie i archiwum. Opisał tok urzędowania, tworzenie i porządkowanie akt w registraturze. Przedstawił również pomoce kancelaryjne.

W rozdziale szóstym (*Charakterystyka dokumentacji dziekańskiej pod wzglę-*

dem formalnym) przedstawiono klasyfikację dokumentacji aktowej wytworzonej przez dziekanów. Były to pisma urzędowe (formularze, pisma przełożonego do podwładnego, pisma podwładnego do przełożonego, pisma między podmiotami równorzędnymi, pisma bez adresata) oraz dokumenty.

W rozdziale siódmym (*Struktura akt dziekańskich*) opisano pieczęcie dziekańskie oraz scharakteryzowano pisma wpływające i wychodzące z kancelarii dziekańskiej. Dodatkowo przedstawiono charakter rodzajowy akt dziekańskich (normatywy, dyrektywy, akta administracji ogólnej, akta kontroli, akta dotyczące duchowieństwa, akta instytucji, akta dotyczące duszpasterstwa i praktyk religijnych, akta gospodarczo-finansowe). Autor omówił losy akt dziekańskich od XIX wieku aż po czasy współczesne.

Książka jest kompletnym kompendium wiedzy o kancelarii dziekańskiej w diecezjach Królestwa Polskiego od 1818 aż do 1918 r. Stanowi również zachętę do dalszych badań kancelaryjno-archiwalnych dla pozostałych ziem polskich w okresie zaborów.

Opracował Artur Hamryszczak

Natalia Nowakowska, *Królewski kardynał. Studium kariery Fryderyka Jagiellończyka (1468-1503)*, Kraków 2011, ss. 250

Autorka w swojej książce wydanej w Wielkiej Brytanii w 2007 r., a przetłumaczonej na język polski i wydanej w 2011 r. w Krakowie, podejmuje szeroko zakrojone studium biograficzne kardynała Fryderyka Jagiellończyka, najmłodszego syna Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanki. Życie i działalność wymienionego przedstawiciela dynastii jagiellońskiej była dotychczas mało znana. W pierwszym rozdziale autorka dokonuje przeglądu rządów Jagiellonów w latach 1386-1492. W rozdziale drugim autorka śledzi poszczególne etapy kariery Fryderyka Jagiellończyka, któremu urodzenie dało możliwość wyjątkowo szybkiej kariery kościelnej. Już w wieku 25 lat został arcybiskupem gnieźnieńskim przyjmując jednocześnie funkcję prymasa. W tym samym roku z rąk papieża Aleksandra VI przyjął paliusz kardynalski. W rozdziale tym analizie została również poddana rola polityczna, którą odegrał w schyłkowym okresie rządów Kazimierza Jagiellończyka oraz pierwszych latach panowania Jana Olbrachta.

Wątek działalności politycznej kardynała w odniesieniu do walki stronnictw na dworze królewskim, a także relacji do kapituł, podejmowanych działań w zakresie utrzymania dyscypliny, różnego rodzaju reform kościelnych oraz nietykalności osób duchownych i mienia kościelnego autorka kontynuowała w rozdziale trzecim. Szczególny nacisk położyła na działalność Fryderyka jako doradcy królewskiego, członka senatu i regenta.

Rozdział czwarty zawiera staranną analizę założeń propagandowych i strategię konstruowania wizerunku kardynała m.in. w iluminowanych manuskryptach, pieczęciach, reliefach, drzeworytach, a stosowaną przez dwór w celu utrzymania w posłuszeństwie poddanych oraz stworzenia spójnej wizji rzeczywistości politycznej sankcjonującej aspiracje rodu Jagiellonów do pełnienia władzy absolutnej.

Ukazanie roli Fryderyka Jagiellończyka w kontaktach dyplomatycznych Pol-

ski z papieżstwem stanowi przedmiot piątego rozdziału. Na szczególną uwagę zasługuje w nim refleksja na temat relacji Fryderyka do instytucji rzymskich, które cechowała daleko idąca rezerwa połączona z przejawami lojalności wobec dynastii oraz przedkładaniu interesów kraju nad interesami papieżstwa. Autorka uznaje Fryderyka Jagiellończyka za prekursora polityki narodowej i stawia go w jednym szeregu z takimi dostojnikami kościelnymi i zarazem politykami jak: Thomas Wolsey, David Beaton czy Matthäus Lang von Wellenburg.

Rozdział szósty stanowi opis wizerunku kardynała jaki kształtował się po jego śmierci w świadomości późniejszych pokoleń. Autorka śledzi narodziny „czarnej legendy” Fryderyka przedstawiającej go jako upadłego hierarchę i syfilityka. Porusza też niektóre wątki dziewiętnasto i dwudziestowiecznej debaty nad jego życiem i karierą polityczną.

Ostatni rozdział stanowi próbę wpisania Fryderyka Jagiellończyka w europejski kontekst nominacji kościelnych monarchii renesansowych oraz ukazania specyfiki stosunków panujących w w systemie ustrojowo-politycznym ówczesnej Polski.

Niezaprzeczalnym walorem publikacji jest przede wszystkim wprowadzenie nowego wątku do refleksji historiograficznej w kontekście europejskim oraz podjęcie szeregu zagadnień związanych z przemianami religijnymi oraz ustrojowymi monarchii Jagiellonów.

Sławomir Zych ks., Bartosz Walicki, *Dzieje parafii pod wezwaniem świętego Andrzeja Apostoła w Zgłobniu ok. 1313-2013, Lublin 2013, ss. 373.*

Publikacja ukazała się jako 28 tom *Biblioteki Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych*. Całość składa się z pięciu rozdziałów, aneksów, bibliografii, wykazu skrótów oraz fotografii. Dzieje parafii przedstawiono w układzie chronologicznym. Pierwszy rozdział obejmuje okres staropolski, rozdział drugi opisuje funkcjonowanie parafii w czasie zaborów, a rozdział trzeci przybliża sytuację religijną w parafii Zgłobień w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej. Realia społeczno-religijne Zgłobnia w okresie PRL przedstawia rozdział czwarty. Ostatni rozdział koncentruje się przede wszystkim na roli religijno-społecznej parafii zgłobieńskiej w latach 80-tych i 90-tych XX wieku.

Jest to pierwsze całościowe naukowe opracowanie dziejów parafii oparte na źródłach archiwalnych oraz skrupulatnie zebranych informacjach na temat Zgłobnia rozsianych w różnych opracowaniach. Publikacja stanowi zatem nie tylko wartościową pamiątkę okolicznościową (700-lecie Zgłobnia), ale może pełnić funkcję poznawczą dla historyków zajmujących się dziejami Rzeszowszczyzny.

Jakub Federkiewicz ks., *Kapituła przemyska obrządku łacińskiego, Przemyśl 2013 [reprint], ss. 611.*

Staraniem Kapituły Metropolitalnej w Przemyślu ukazał się reprint klasycznej pozycji do dziejów kapituły przemyskiej. Ks. Jakub Federkiewicz, autor monumentalnego dzieła pisanego w latach 1908-1912, wykształcony w Wiedniu

w zakresie teologii, historii Kościoła oraz prawa kanonicznego w kapitule przemyskiej posiadał godność dziekana - infułata. Pracę, poświęconą dziejom kapituły przemyskiej, drukował na łamach „Kroniki Diecezji Przemyskiej”.

Podjmując liczne zagadnienia związane z funkcjonowaniem tej instytucji kościelnej oparł się głównie na materiałach archiwalnych wytworzonych w ciągu wieków przez kapitułę, przede wszystkim na protokołach z jej sesji tzw. *Conclusions*. Istotnym dodatkiem do publikacji jest zestawienie najważniejszych pozycji biblioteki kapitulnej oraz wykaz rękopisów dotyczących kapituły, przechowywanych w przemyskim archiwum. Niniejszą reedycję dzieła przemyskiego kanonika otwiera wstęp pióra ks. Tadeusza Śliwy, który omawia aktualny stan badań nad przemyską kapitułą katedralną.

Adam Kamiński, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie (1792) 1878-1952, oprac. Janina Stoksik, Kraków 2012, ss. 143.*

Nakładem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa ukazał się 156 tom *Biblioteki krakowskiej* traktujący o dziejach Archiwum Państwowego w Krakowie. Jest to publikacja rękopisu pióra Adama Kamińskiego, znanego krakowskiego archiwisty, paleografa, znawcy ustroju sądownictwa staropolskiego i administracji Galicji. W latach 1952-1964 pełnił on funkcję kierownika II Oddziału Akt Władz i Urzędów Państwowych XIX i XX wieku, zaś od roku 1964 do 1971 kierował I Oddziałem Akt Staropolskich Władz i Urzędów Państwowych oraz Oddziałem Zbiorów i Kolekcji. Rękopis powstał w roku 1978. W obecnym wydaniu dokonano nieznaczących poprawek i uzupełnień.

Praca Adama Kamińskiego, uznana jeszcze przed drukiem za „klasykę archiwalną”, przybliży dzieje tej instytucji przede wszystkim od strony organizacyjnej. Na przestrzeni 130 lat przedstawiono w syntetycznym ujęciu początki Archiwum, następnie jego funkcjonowanie w okresie zaborów przy c.k. Sądzie Krajowym pod nazwą Krajowe Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich i wreszcie dramatyczne losy w czasie wojen światowych oraz jego rozwój w pierwszych latach PRL. Autor doprowadził historię Archiwum Państwowego w Krakowie (wcześniej Archiwum Ziemskiego w Krakowie – lata 1919-1939) do roku 1950. W 1952 roku Archiwum Państwowe oraz Archiwum Aków Dawnych Miasta Krakowa połączono w jedną instytucję. Dzięki temu stworzono ważną administracyjno-naukową placówkę funkcjonującą do dnia dzisiejszego, mającą duże osiągnięcia na polu archiwalnym i naukowym. Publikację wzbogacają fotografie Adama Kamińskiego oraz pracowników archiwum z lat 50-tych i 60-tych.

Stanisław Tylus ks., *Leksykon polskich pallotynów (1915-2012), Ząbki-Poznań 2013, ss. 693.*

Autor publikacji zebrał i obszernie przedstawił w układzie alfabetycznym sylwetki 356 polskich pallotynów zmarłych w latach 1915-2012. W książce znaleźli się pallotylni należący do prowincji Chrystusa Króla oraz Zwiastowania Pańskiego. Szeroko reprezentowani są również pallotyńscy duszpasterze polonijni z róż-

nych krajów i kontynentów. Podstawą źródłową pracy stanowią akta osobowe zgromadzone w: Archiwum Prowincji Chrystusa Króla w Warszawie, Archiwum Sekretariatu Prowincji Chrystusa Króla w Warszawie, Archiwum Regii Miłosierdzia Bożego w Paryżu, Archiwum Generalnym Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego w Rzymie oraz Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Uwzględniono również oficjalne organy prasowe wydawane przez pallotynów, a także kroniki poszczególnych domów. Ważnym źródłem uzupełniającym są ustne relacje żyjących członków duchownych, członków rodzin i stowarzyszenia.

Każdy biogram, obok fotografii portretowej, zawiera datę, miejsce urodzin i zgonu, przynależność do konkretnej struktury administracyjnej, a także pełnione funkcje. W wielu przypadkach materiał archiwalny pozwolił na rozbudowanie życiorysów m.in. w zakresie duchowości poszczególnych kapłanów, odbioru społecznego ich działalności duszpasterskiej, rysów osobowościowych. Pod każdym z biogramów umieszczono bibliografię, nie uwzględniając jednak tych pozycji, które znalazły się w dwutomowej publikacji Kazimierza Nowaka: *Bibliografia prac członków Polskiej Prowincji Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego 1907-1985*, Warszawa 1989 oraz *Bibliografia prac pallotynów (1985-1993). Z uzupełnieniami od 1907 r.*, Ząbki 1997.

Leksykon stanowi ważny wkład w rozwój badań nad szeroko rozumianą kulturą religijną XX-wiecznego duchowieństwa w Polsce, zakresem jego działalności, a także warunkami pracy duszpasterskiej. W tym konkretnym przypadku stanowi również punkt wyjścia do refleksji historyczno-socjologicznej nad dziejami i dynamiką przemian zgromadzenia pallotynów na przestrzeni ponad stu lat działalności.

Stanisław Grad ks., Mieczysław Różański ks., *Na Bogu chwałę. Historia parafii św. Stanisława Kostki w Łodzi, Łódź 2013, ss. 192*

Publikacja ma charakter okolicznościowy. Parafię św. Stanisława Kostki w Łodzi erygowano w roku 1909, w okresie gwałtownego wzrostu przemysłowego miasta i ludności. U schyłku XIX stulecia istniały w tym mieście tylko dwie parafie rzymskokatolickie i trzy kościoły (nie licząc kaplic): parafie przy kościołach pw. Wniebowzięcia NMP, Podwyższenia Świętego Krzyża, oraz kościół pw. św. Józefa. Nie były one w stanie zapewnić opieki duszpasterskiej nad rozrastającą się ludnością, przekraczającą wówczas 200 tysięcy osób.

W 1895 roku powstał komitet budowy kościoła, w którego pracy wzięła udział katolicka i niekatolicka ludność miasta, łącznie z największymi łódzkimi przemysłowcami, zwłaszcza baronem Juliuszem Heizlem. Część pierwsza omawianej publikacji przedstawia poszczególne etapy budowy kościoła pw. św. Stanisława Kostki od momentu pomysłu budowy do czasu jej ukończenia oraz dzieje parafii do lat współczesnych. W części drugiej autorzy umieścili biogramy proboszczów i wikariuszy omawianej parafii wykorzystując bogaty materiał ilustracyjny.

Książkę wydrukowano na wysokiej jakości papierze, co podnosi jej wartość estetyczną.

Opracował Daniel Kiper